Kádas István

Persona vicecomitis. Az alispáni familiáristól a megyei esküdt intézményig

Abstract: Persona vicecomitis: From the Vice-Count's Familiaris to the Institution of the County Juror. The present study examines a distinctive county function that appeared in the north-eastern part of the late medieval Kingdom of Hungary: the persona vicecomitis. This was a specific type of ad hoc county delegate assisting the work of the county authority, representing the vice-ispán during on-site investigations alongside the acting noble judges. The formula in persona comitis and the associated function can be documented from the mid-fifteenth century in Ung and Zemplén counties, and it seems that, originally, the familiares of the ispán were indeed sent out to conduct inquiries under this designation. Later, however, it appears more likely that such persons were selected from among the nobles participating in the county court, while their dispatch was authorised by the vice-ispán. By the Jagiellonian period, the formula and the practice had become established in several counties of the region, including Ung, Zemplén, Sáros, Szepes, Abaúj, Gömör, and Borsod, and after Mohács they can also be documented in further counties. Several of the personae (vice)comitis of the Jagiellonian period came from the same families as the noble judges, and former or later county office-holders can also be found among them. The function of the persona (vice)comitis disappeared in the 1550s; from that point onward, jurors acted together with the noble judges. It seems that the jurors took over this role, though already in the Jagiellonian period the persons performing it may have been drawn from some form of juror-like group.

Keywords: county history; North-Eastern Hungary; county self-government; comital familia

A Terebes mezővárosában ülésező Zemplén megyei törvényszéket 1549. január 14-én Monoki Ferenc az ügyben kereste fel, hogy a Tomoriakkal szembeni három figyelmeztetést követően a megye a *persona vicecomitis* és a szolgabíró révén vezesse be őt Felsőlúc település korábban Monoki Tibor által bírt részébe. Zemplén megye hatósága így is tett, és Abonyi Tamás mint *vicecomitis persona,* valamint Abonyi Máté szolgabíró a szomszédok és határosok (köztük Abonyi Péter) jelenlétében be is vezették Monokit.[1] E meglehetősen hétköznapi megyei ügy számunkra az eljárásban szereplő

[1] MNL OL E 148 a Fasc. 1567. no. 28.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.1.2026.97

persona vicecomitis miatt érdekes. E kifejezés ez esetben ugyanis nem az alispán konkrét személyére – ekkor Rákóczi János – utal, hanem egy olyan személyre, aki az alispánt képviseli. Ez a feladatkör, melyet magyarul talán a fenti forrás alapján leginkább *alispáni személy*ként adhatunk vissza, ekkora már mintegy száz esztendeje része volt a Zemplén megyei gyakorlatnak, s talán már egyfajta hivatalibbá válás útján is elindulhatott volna, ha az 1550-es évek során nem tűnik el.

Az effajta megbízásnak korábban a Sáros megye – ahol szintén élt ez a gyakorlat – szolgabírói hivatalát s annak viselőit tárgyaló monográfiámban már szenteltem némi figyelmet,[2] s ezen megfigyeléseimet röviden a középkori nemesi vármegyéről írt tudományos ismeretterjesztő kötetemben is összefoglaltam.[3] Maga a feladatkör lényegében a megyei emberi megbízás egy speciálisabb formája, mely eddigi kutatásaim szerint a Magyar Királyság északkeleti megyéiben adatolható, körülbelül az 1440-es évektől az 1550-es évekig. Az *in persona comitis/vicecomitis* formulával olyan megyebéli nemest jelöltek, aki egy konkrét ügyben az alispánt képviselve szállt ki. Általában helyszíni vizsgálatokat folytattak le, többnyire egy vagy több szolgabíró társaságában. Jelen tanulmányomban – az újabb kutatás fényében – alaposabban górcső alá vetem az *alispáni személy* megbízás (vagy nevezzük úgy, feladatkör) kialakulását, jellemzőit, valamint eltűnését. A téma ugyanis a késő középkori, 16. század közepi megyei átalakulási folyamatnak is látlelete, melyben a familiaritáson működő s gyakran eseti megoldásokkal operáló hagyományos világot felváltotta egy szakszerűbb, a nemesi közösség által választott tisztségviselők bővülésével járó rendszer.

Az (al)ispáni személy feladatkör kialakulása

Korábban arra a következtetésre jutottam, hogy ez a feladatkör először Zemplén megyében tűnt fel, méghozzá az 1440-es évek végén.[4] Az első általam akkor ismert ide sorolható eset egy szokatlan vizsgálati eljárás volt 1448-ból. Ekkor a megye egy szolgabíróját küldte ki vizsgálódni, Kisezsenyi Fodor Istvánt Lasztóci Ambrus szolgabíró pecsétjével.[5] A zavaros helyzetet ma már úgy oldanám fel, hogy Fodor – akinek szolgabíró hivatalára nincs más adat – inkább megyei ember lehetett, aki Lasztóci pecsétjével képviselte a szolgabírói kart. Ez a fajta szolgabíró-helyettesítés az 1460-as évektől már bizonyosan adatolható Zemplénben.[6] 1448-ban azonban nem csupán Fodor István szállt ki a helyszínre, hanem egy társat is kapott maga mellé, az ispán személyében eljáró nemes férfiút,

[2] Kádas 2020: 73–80.
[3] Kádas 2025: 198–199.
[4] Kádas 2020: 75–76.
[5] Kádas 2020: 71. 93. jegyzet.
[6] Vö. Kádas 2020: 71.

Vékei Gált.[7] Legközelebb öt évvel későbbről ismerünk Zemplénből ispáni személyt, Kamonyai Pétert, akit mint az ispán személyében eljáró megyebéli nemest *(in persona comitis nobilis conprovincialis)* küldött ki Zemplén megye hatósága.[8] Azt feltételeztem, hogy az új gyakorlat kialakítása a 15. század közepének nagy hatalmú tárnokmesteréhez, idősebb Perényi Jánoshoz és az ő zempléni alispánjaihoz köthető.[9]

A további kutatás azonban rávilágított, hogy a Zemplén megyei első előfordulással közel egy időben, ám annál néhány évvel korábban már a szomszédos Ung megyében is adatolhatók az *in persona comitis* kitétellel kiküldött személyek. Ráadásul a korai ungi adatok milyensége, s nem csak időbeli sorrendje is arra utal, hogy inkább itt keresendő a később szélesebb körben elterjedt formula, illetve gyakorlat eredete. Ung megyében ugyanis 1445-ben egy olyan hatósági kiadványban bukkan fel először, melyet az ispánok, Pálóci László ajtónállómester, valamint unokatestvére, Pálóci János (s nem alispánjaik), illetve a szolgabírák nevében bocsátottak ki.[10] Ebben az egyik szolgabíró, Beke György, valamint négy további nemes, Veres László, Dacsó György, Dobó Domokos és Bajánházi Miklós, akik *in persona comitum* jelentek meg a hatóság – ráadásul maguk az ispánok – előtt, számoltak be a Csicseri Zsigmond ügyében lefolytatott vizsgálatukról. Jelentésük szerint Csicseri az ispánoknak panaszkodott az őt megsebesítő Csicseri Ormos Péterrel szemben, ezért a szolgabíró és a négy nemes a panaszra és az ispánok parancsából kiszálltak Csicserre vizsgálódni, illetve Zsigmond úr sebeit megszemlélni.[11]

Elképzelhető, hogy ez volt az első konkrét eset, ahol a szolgabíró mellett az ispánt képviselő személyek is eljártak. Az ügyből egyértelműen kiderül, hogy a Pálóciak bizonyos fokig maguk is érintettek voltak benne. Három évvel később, 1448-ban az immár országbírói méltóságot viselő Pálóci László parancsára küldte ki Ung megye hatósága Horkai János szolgabírót, valamint vele együtt Beke György megyebéli nemest *(nobilis conprovincialis),* illetve Bajánházi Miklós megyei embert az ispán személyében *(hominem in persona comitis nostri)* abból a célból, hogy Csicseri Zsigmondot beiktassa Iskei Péter bajánházi és iskei birtokrészeibe.[12] A hasonló feladatok általában inkább a királyi emberekre és a hiteleshelyi tanúbizonyságra hárultak, Pálóci *László országbíró azonban a megyei hatósághoz fordult.*[13] A két megyei ember az ügy tanúbizonyságaként járhatott el. A következő évben ráadásul maga Csicseri Zsigmond is ilyen pozícióban találta magát, amikor őt küldték ki az ispán személyében három szolgabíró társaként vizsgálódni Salgai Bíró Péter panaszában.[14]

Érdemes alaposabban megvizsgálni az ispán személyében kiküldött nemeseket, s elsősorban Csicseri Zsigmondot, aki mindhárom ügyben érintett volt valamiképpen.

[7] MNL OL DF 234293.
[8] MNL OL DL 31643.
[9] Kádas 2020: 75–76.
[10] Engel 2001: Pányoki rokonság 1. tábla: Pálóci, Engel 1996 I.: 220–221.
[11] MNL OL DL 31520; Kárffy 1901: 561.
[12] MNL OL DL 31574; Kárffy 1902: 66.
[13] A megyék egyéb hiteleshelyi tevékenységére lásd Kádas 2025: 163–165; C. Tóth 2008: 93–99.
[14] MNL OL DL 32150.

Csicseri Zsigmond a Pálóciak vezető familiárisának számított, karrierjét még Pálóci György esztergomi érsek szolgálatában kezdte, az érseki bandériumban vitézkedett a csehek ellen. Az érsek elhunytát követően annak unokaöccse, Pálóci László szolgálatába állt, s 1447 és 1450 között – tehát ispáni személyi kiküldése idején is – a Pálóciak kezén lévő Zemplén megyei Újhely várnagyaként tevékenykedett, majd 1459–1460-ban Pálóci László Ung megye alispánjává is megtette. Megjegyzendő, hogy az 1440-es években, tehát amikor az *in persona comitis* formula és feladatkör megjelent a megyében, az alispáni tisztséget az a Csebi János töltötte be, aki különben Csicseri Zsigmond veje volt.[15]

A szintén ispáni személyként említett Bajánházi Miklós 1450-ben Zemplén megye alispánjaként bukkant fel.[16] Engel Pál nem kötötte ispánhoz, ám felvetette, hogy egy alispán másodalispánja volt, a kronológia alapján a szintén ispánhoz nem kötött Kozmafalvi (Kozmai) Gálé.[17] A zavaros időszak zempléni problémáira még visszatérünk, ám ezt az adatot ki kell vennünk a Zemplén megyei archontológiából. A leleszi konventnek címzett parancslevélben ugyanis minden bizonnyal hibát vétettek, s nem Zemplénre, hanem valójában Ung megyére vonatkozik. Egyrészt az ügy egy Ung megyei település, Botfalva határaival kapcsolatos. Másrészt az oklevél Bajánházi mellett a négy szolgabírót is felsorolja: Tarnóci Mihály, Horkai János, Ninaji Mihály és Korcsvai László. Ők Ung megyei kisbirtokos családok tagjai, melyek a késő középkorban több szolgabírót adtak a megyének.[18] Ráadásul Tarnóci Mihály 1450. évi ungi szolgabíróságára egyéb adatunk is van,[19] míg Horkai János 1446 és 1448 között és 1453-ban is kimutatható Ung megye szolgabírójaként.[20] Az alispánként szereplő Bajánházi tehát szintén a Pálóciak ungi ispánsághoz köthető, akár tényleges alispán volt, akár az ekkor a hatósági oklevelek élén szereplő Pányi Demeter *vicecomes* másodalispánja.[21] Személye akár megegyezhet az 1449-ben, illetve később is szolgabíróként tevékenykedő Bajánházi Lóránt Miklóssal.[22]

Az 1445-ben Bajánházi mellett említett három további ispáni személy közül Ruszkai Dobó Domokost határozottan a Pálóci famíliához köthetjük, 1460 és 1462 között Pálóci László ungi alispánná is megtette.[23] Őri Dacsó György ekkor szintén a Pálóciak famíliájába tartozhatott, s 1454 és 1455 között Pálóci János alispánjaként tevékenykedett.[24] Ezek fényében joggal azonosíthatjuk a felsorolás élén álló Veres Lászlót is Jenkei/Leszteméri Veres Lászlóval, aki 1440-ben volt Pálóci László ungi alispánja.[25] Ung megye első ispáni személyei tehát határozottan az ispán familiárisainak tűnnek, méghozzá többségük olyan megyebéli vezető familiáris, akiket előbb-utóbb az alispáni tisztségre is kineveztek.

[15] Kádas 2021: 16–17.
[16] MNL OL DF 222404.
[17] Engel 1996 I.: 220.
[18] Engel 1998: 124–125; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 304–308.
[19] MNL OL DL 31606. 1453-ban is szolgabíró. MNL OL DL 31650.
[20] MNL OL DL 31536, 31562, 31574, 31640.
[21] Engel 1996 I.: 221.
[22] MNL OL DL 32150; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 304.
[23] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 301.
[24] Engel 1996 I.: 221.
[25] Engel 1996 I.: 220.

Itt érdemes visszatérni Zemplén megyéhez. Az említett 1448. évi első előfordulás (vagy a gyakorlat első fennmaradt emléke) Butkai András alispánságához köthető. Az 1440-es évek vége s az 1450-es évek első fele Zemplén megyében is zűrzavaros helyzetet teremtett, az ispánokat nehéz meghatározni. Engel Pál archontológiája alapján annyi állapítható meg, hogy 1447-ben Rozgonyi Osvát, 1449-ben pedig Homonnai Druget István is előfordul zempléni ispánként, míg 1446-ban, valamint 1454–1455-ben a Perényiek régi familiárisa, Sztáncsi Miklós töltött be alispáni tisztséget, így ez leginkább idősebb Perényi János tárnokmesterhez köthető.[26] Az adat azonban kérdőjeles, ahogy más esetekben is csupán az alispánok személyéből indulhatunk ki. Butkai András Engel feltételesen – minden bizonnyal a kronológia alapján – Rozgonyi Osvát ispánhoz kötötte. Butkai 1459-ben már egyértelműen Pálóci László famíliájában szolgált,[27] s az országbíró egyik vezető familiárisának is számított, az 1460-as években már alországbíróként tevékenykedett.[28] Ebből kifolyólag felvetném annak a lehetőségét, hogy az 1440-es évek végén valamelyik Pálóci is betöltötte a zempléni ispáni tisztséget, akár Rozgonyi Osváttal párhuzamosan is.

Egy halovány további érv ahhoz, hogy Butkai már a zempléni alispánsága idején is a Pálóciak emberének számított, az első ispán személyében eljáró nemes, Vékei Gál. Vékeiről sok adatunk nincs, ám 1446-ban királyi emberként bukkan fel az emlegetett Csebi János ungi alispán ügyében.[29] A királyi embereket általában a kedvezményezett (vagy panaszos) jelölte meg,[30] így akár Vékei is valamiképpen kapcsolatba hozható Csebivel és esetleg a Pálóci famíliával. E feltételezés szépséghibája, hogy Csebi éppen olyan birtokokba akarta magát bevezetni, amelyek Véke közelében feküdtek.

Az in persona (vice)comitis formula elterjedése

Az *in persona comitis* kiküldöttek tehát az 1440-es évek második felétől érhetők tetten Ung és Zemplén megyékben, s ettől kezdve a 16. század közepéig kimutathatók. Fontos megjegyezni, hogy nem kizárólagos gyakorlatról beszélünk, továbbra is előfordult, hogy egy vagy több szolgabíró vizsgálódott. Zemplénben az a megoldás is kimutatható, hogy egy megnevezett szolgabíró helyetteseként, annak személyében járt el alkalmi kiküldött.[31] A 16. század eleji Ung megyében is megfigyelhető hasonló, hogy egy kiküldött az alispán, egy másik pedig a szolgabíró személyében vizsgálódott.[32]

[26] Engel 1996 I.: 243.
[27] 1459: ZO XII. 259.
[28] C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás 2017: 89.
[29] MNL OL DL 13921.
[30] Engel 1999: 82–86.
[31] Kádas 2020: 71.
[32] MNL OL DL 67186; P 608 1. 1531. no. 2.

A két megyében eleinte az *in persona comitis* formulát használták, ám Zemplénben 1486-tól kezdve ezt az *in persona vicecomitis* váltotta fel, igaz, nem szorította teljesen ki, a régebbi kifejezés is előfordul.[33] Ung megyében ez a váltás 1504-et követően érhető tetten, 1504-ben Nyárádi János deák még az ispán, 1510-ben Tarnóci Lázár viszont már az alispán képviselőjeként járt el.[34] A dátumok beszédesek. Mátyás király 1486. évi nagydekrétuma sokat tett a megyei működés szakszerűsítése érdekében, és reflektált az erősödő megyei öntudatra is. E törvényben fektették le először, hogy az alispánnak a megye nemességének sorából kell származnia, míg 1504-ben óvatosan fogalmazva, de törvényileg is rendelkeztek arról, hogy az alispán kiválasztásakor szükséges az ispán és a megyei nemesség valamiféle konszenzusa is.[35] Feltehetően ez a szemléletváltás is befolyásolhatta a formulát, mindazonáltal az ispánra való hivatkozás sem szűnt meg.

Az először Ungban és Zemplénben megfigyelt formula 1469-től Abaúj megyében is adatolható. Ekkor Berzevici István és Gagyi Balázs panaszára küldték Papi Gergelyt Szendi Vad Mihályt szolgabíró, valamint Papi Kelement az alispán személyében.[36] Rögtön látszik, hogy itt Zemplénnel és Unggal ellentétben az alispánt, és nem az ispánt említik. Ezen alispán különben Buclói Miklós volt, Szapolyai Imre helyettese.[37] A következő évben, Rozgonyi Rénold ispán alispánjai idején Fügödi Mihály szolgabírót, valamint *in persona comitis* Kinizsi Antalt küldte ki a megyei hatóság.[38] A 15. század második felének Abaúj megyéjében azonban inkább az vált jellemzővé, hogy a szolgabíró munkáját egy egyszerűen csak megyebéli nemesként *(nobilis conprovincialis)* nevezett személy segítette.[39] Az 1520-as években újfent megszaporodtak az *in (vice)comitis persona* kiküldött megyei emberek, s a formula a Mohács utáni forrásokban gyakran egyszerűen *in comitis*re rövidül.[40]

Abaújban ráadásul az 1480-as években egy sajátos kifejezés is megjelent az alispán nevében eljáró kiküldöttre, őket az alispán bírói ügyvivőjének *(in iudicatu vicegerens)* nevezték.[41] A szomszédos Sárosban pedig ekkoriban az a gyakorlat mutatható ki, hogy az alispán „vidéki" képviseletére kiküldött személyekre egész egyszerűen csak *vicecomes*ként utaltak. Ez az 1470-es évektől érhető tetten, s megjelenése itt is Szapolyai Imre ispánsága idejére – azon belül is Fricsi Márton és Roskoványi Miklós alispánságára – tehető.[42] Újabb változás Perényi Imre ispánsága kezdetén zajlott le (legalábbis a szóhasználat terén), 1506-ban Varjúfalvi Varjú Jánost már az *in persona comitis* formulával szerepeltették.[43] Sárosban ettől kezdve kifejezetten gyakran tűntek fel efféle személyek,

[33] Lásd *Függelék*.
[34] Lásd *Függelék*.
[35] Neumann 2021: 107–121.
[36] MNL OL DL 16866.
[37] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – *W. Kovács* 2017: 20.
[38] MNL OL DL 88491.
[39] Kádas 2020: 75.
[40] Lásd *Függelék*. 1489-ben is felbukkan: MNL OL DL 102926.
[41] MNL OL DL 107339; DF 233017, 251363, 251359, 269928.
[42] Kádas 2020: 61–62, 208.
[43] MNL OL DF 216770; DL 69170.

felváltva hol *in persona comitis,* hol *in persona vicecomitis,* hol pedig *homo vicecomitis* kitétellel. Ezek minden bizonnyal ugyanazt jelölték, amire jó példa Terjékfalvi Terjék Mihály, aki rövid időn belül így is, úgy is megjelenik.[44]

Sároshoz hasonló tapasztalható Szepes megyében is. Itt már 1451-ből ismerünk alispáni embert *(homo vicecomitis).*[45] A magában álló adatot követően az alispán helyszíni képviselete ezen megyében is az 1470-es évektől szaporodik meg, ráadásul a Szapolyaiak által uralt megye történetén belül is akkor, amikor a Sáros kapcsán említett Fricsi Márton vette át a megye irányítását. Ezek az ispáni/alispáni kiküldöttek különféle megnevezéssel szerepeltek, melyen erősen tetten érhető a Szapolyai-família szerepe: Szapolyai Imre jegyzője, Rohodi István vagy András szepesi alvárnagy éppúgy felbukkan kiküldöttként, mint Görgei Miklós későbbi szepesi alispán, akit 1479. évi kiküldésekor az ispán *specialis* embereként neveztek meg.[46] 1484-ben Aranyasi Csudak János Felfalui László *vicecomes* pecsétjével tiltakozott egy földdarab ügyében Görgei Miklós szepesi alispán oklevelében.[47] Felfalui alispántársa vagy akár másodalispánja is lehetett Görgeinek. 1507-től kezdve azonban Szepesben is az *in persona comitis* kifejezés rögzült.[48] Mindazonáltal a későbbiekben is előfordult az is, hogy a szolgabíróval kiküldött személyre egyszerűen megyei emberként, megyebéli nemesként *(homo noster, nobilis conprovincialis, frater noster)* utaltak.[49]

Gömörben a formula az 1490-es évektől adatolható,[50] akár épp az említett Felfalui Lászlónak köszönhetően, aki ekkor a megye egyik alispánja volt.[51] A szomszédos Borsodból 1519-től tudtam kimutatni ezt a gyakorlatot.[52] Az bizonyos, hogy a 16. század első évtizedében még a hagyományosabb *homo noster* kifejezést alkalmazták a megyei embereikre.[53] 1520-as években viszont már a *tamquam persona (vice)comitis* vált gyakorlattá.[54] A formula Mohács utáni sorsával kapcsolatos eddigi gyűjtésem alapján – mely azonban a későbbiekben még jócskán bővítésre szorul – tovább lehet követni terjedését, keletre és nyugatra egyaránt. 1528-ban például Máramaros megyéből adatolható, míg 1549-ből Nógrádból, 1552-ből pedig Hevesből is van adatom e formulára és kiküldöttre.[55] E megyék hatósági kiadványai azonban jóval csekélyebbek, mint Sáros, Abaúj vagy

[44] Kádas 2020: 77–78.
[45] MNL DF 281470. A *homo vicecomitis* kifejezés nem új keletű, már az Anjou-korban is használták. Gábor 1908: 88.
[46] MNL OL DF 264512, 272245; DL 63867.
[47] MNL OL DF 272588.
[48] Lásd *Függelék*.
[49] Például MNL OL DL 63884, 32180, MNL OL P 52 A 1 1537. no. 1, MNL OL P 540 I. AS no. 274, MNL OL P 540 I. AS no. 275.
[50] Lásd *Függelék*.
[51] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 107.
[52] MNL OL DL 67523.
[53] Például: MNL OL DF 292800; DL 90283, 21667, 67495, 67498. Az 1510-es évek első felében pedig efféle kitétel nélkül: MNL OL DL 67512, 84081, 67519.
[54] Lásd *Függelék*.
[55] Lásd *Függelék*.

Zemplén esetében, elképzelhető, hogy ezekben is már a Jagelló-korban megjelent ez a gyakorlat.

Alispáni familiárisok vagy megyei emberek?

Az első ismert Ung megyei ispáni személyek esetében egyértelmű, hogy az ispánok familiárisai közül kerültek ki, s hasonló a helyzet Szepes megye első ispáni kiküldöttjei kapcsán is. Sáros megye esetében igyekeztem ezt a kérdést alaposan körül járni, ez esetben ugyanis bőséges adattal rendelkezünk az ispáni személyekre, ám a familiárisi kapcsolatok vizsgálatára ez a forrásanyag is elégtelennek bizonyult. Egyes kiküldöttek esetében feltételezhető ilyesmi, másoknál nem.[56] Zemplén megyéből 1546-ból ismerünk egy ide vonható adatot, miszerint ekkor a szolgabíró személyében Azari Lénárdot, az alispán személyében pedig Nagy Jakab gálszécsi tiszttartót küldték ki.[57] Zemplén megye alispánja ekkor Kázméri Gáspár volt, ispánja pedig Perényi Gábor, aki ekkoriban Gálszécset is bírta.[58]

Az is kérdéses azonban, hogy az ispán személyében kiküldöttek mennyiben különíthetők el az egyéb megyei emberektől. 1452-ben például Ung megyében Haraszti Pétert és Jánost egyszerűen *nobilis provincialis*ként küldte ki a megyei hatóság, méghozzá egy harmadik Harasztival, Balázs szolgabíróval együtt egy Haraszti Dacsó Tamást érintő ügyben.[59] A szolgabíró mellé tehát két olyan megyei embert választhattak, akik akár a szolgabíróval, akár a panaszossal is közelebbi kapcsolatban állhattak, de legalábbis helyismerettel bírtak. A királyi emberekhez hasonlóan a megyei emberek kiválasztásakor is szerepet kaphattak ezek a szempontok.[60] Ung és Zemplén megyében a legelején olykor megkülönböztették az ispán személyében kiküldött megyei embert az egyszerűen csak megyebéli nemesként említettektől. Ungban 1448-ban a szolgabíró melletti két kiküldött egyikét megyebéli nemesnek, a másikat pedig ispáni személynek nevezték,[61] míg Zemplénben 1455-ben találkozunk olyannal, hogy két kiküldött esetében az egyikre az egyik, a másikra a másik megnevezést használták.[62] Természetesen az ispáni személy – sőt a szolgabíró is – megyebéli nemes volt,[63] inkább az az érdekes, hogy ezek szerint a két kiküldött közül csak az egyikük járt el az ispán nevében. Ugyancsak megkülönböztették a kiküldöttek „milyenségét" 1483-ban Szepes megyében is, amikor a három

[56] Kádas 2020: 78–80.
[57] MNL OL P 608 1. 1546. no. 3.
[58] Fallenbüchl 1994: 113; Maksay 1990. II.: 1055.
[59] MNL OL DF 222476.
[60] Kádas 2015: 119–121.
[61] MNL OL DL 31574.
[62] MNL OL DL 66942.
[63] Vö. MNL OL DL 20221.

szolgabíró mellett két további személyt is megbíztak, András szepesi várnagyot mint alispáni embert *(homo vicecomitis),* valamint Réti Szervácot mint a megyei nemesi közösség emberét *(homo universorum nobilium).*[64]

Ungban és Zemplénben a két kifejezés később egymás mellé került, az ispáni személyek neve mellé a 15. században általában odabiggyesztették, hogy ők megyebéli nemesek. Később, illetve máshol ez a kitétel elmaradt, még ha természetesen ekkor is a megyei nemesség sorából kerültek ki.[65] Azt is felvethetjük, hogy a kezdeti ispáni familiárisokat követően az ispán személyében eseti megyei embert is kijelölhettek, szorosabb familiárisi kötelék nélkül is, például rokonság, helyismeret okán. Zemplénben például 1453-ban Kamonyai János szolgabíró társaságában egy másik Kamonyait, Pétert küldtek ki ispáni személyként Újőr birtokra vizsgálódni, míg 1462-ben Kamonyai Miklós kísérte el ebbéli minőségében János szolgabírót és egy másik tisztségviselőt.[66] 1467-ben pedig nemcsak hogy Butkai István volt az ispáni személyként eljáró megyebéli nemes, hanem még a két szolgabírót is egy-egy Butkai, János és László képviselte egy vizsgálat során.[67] A két „szolgabírói személy" esetében kevéssé valószínű bármiféle familiárisi kapcsolat a tisztségviselő és kiküldött között.

Amennyiben ezek a kiküldöttek eseti megyei emberek voltak, érdemes megvizsgálni, hogy mire utal az alispán személyére való hivatkozás. Felvethetjük, hogy ezen alispáni személyekben a kora újkori alispáni ügyvivő, azaz a *vicegerens* tisztség előzménye rejlik. Annyiban mindenképp, hogy e helyettesek is többnyire szintén helyszíni vizsgálatok során képviselték az alispánt.[68] Feltehetően az alkalmi helyettesítéseket váltotta fel az állandó alispáni ügyvivői tiszt. Ráadásul Abaúj megyében az 1480-as és 1490-es években már meg is jelenik a *vicegrens* kifejezés, az azonban kérdéses, hogy ez mennyiben jelentett volna állandó helyettesítést, inkább eseti megbízottakra gondolhatunk. Szintén gyanakodhatunk alispánhelyettesekre – ahogyan azt a késő középkori archontológia készítői is tették – a Sárosban egyszerűen csak *vicecomes*ként kiküldött személyeknél.[69]

A 15. század végi, illetve 16. század eleji Magyar Királyság más területeiről is megemlíthetők szórványos adatok. 1483-ban Kisköröskény Mihályt említik Nyitra megyében *subvicecomes*ként,[70] míg Varasd megyéből több adatot is ismerünk alispáni kiküldöttekre, akikre – a korai sárosi gyakorlathoz hasonlóan – egyszerűen csak *vicecomes*ként utalnak.[71] A helyszíni vizsgálatok mellett Varasdban Koskovci Kos Balázs alispán(helyettes) a füstpénz behajtásában is részt vett szolgabírák társaságában.[72] 1550-es években is segéd-

[64] MNL OL DL 63867.
[65] Lásd *Függelék.*
[66] MNL OL DL 31643, 66995.
[67] MNL OL DL 31888.
[68] Dominkovits 2005: 875.
[69] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 202–205.
[70] MNL OL DL 59725.
[71] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 316–320.
[72] MNL OL DL 38035.

keztek *vicegerens*ek a varasdi adószedésben,[73] s hasonló szerepet láthatott el Baranyában az a Mikócsai Illés is, aki egy 1499. évi panasz szerint néhány évvel korábban alispáni familiárisok társaságban végezte a *contributio* behajtását, amikor megtámadták őket.[74] A Dunántúl más megyéiben adójegyzékek őrizték meg az alispánhelyettesek ebbéli tevékenységét, az 1530-as években Veszprém és Zala megyékben ugyancsak részt vettek az adóztatásban alispáni *vicegerens*ek.[75] Ez is egyfajta helyszíni, alkalmi kiküldetés volt, az alispán egy hagyományos feladatában vettek részt helyettesek.

Az alispán helyszíni képviselete kapcsán szólni kell az alispáni pecsétről is. Bizonyos ügyekben ugyanis az alispán pecsétje is „kiszállt" a helyszínre, sőt az ezzel szembeni tiszteletlenséget büntették is, 3 márka bírságot szabtak ki ilyenkor.[76] Elképzelhető, hogy a középkori alispáni személyek feladata az alispáni pecséthez kötődött. 1524-ben Gömör megyében bizonyos Kisfaludi Tar György vitte magával az alispáni pecsétet, hogy beidézze és megintse Zsófia asszonyt, Haraszti János feleségét, ő azonban az alispán emberének és személyének szavára tiszteletlenül felelt. Holott a szolgabírák vagy más, a hatósági pecsétekkel eljáró megyei emberek által megidézetteknek, megintetteknek és eltiltottaknak engedelmeskedniük kell bírság terhe mellett.[77] Ilyen megyei emberek más megyékben is tetten érhetők, ám olykor csupán annyit tüntetnek fel róluk, hogy az alispán pecsétjével jártak el, s nem nevezik őket alispáni személynek.[78]

Mindenesetre ilyenkor valóban az alispán személyében jártak el, mint 1509-ben Zemplén megyében Nátafalvi Imre *homo vicecomitis,* aki Ráskai György alispán ráskai rezidenciájából szállt ki az alispán pecsétjével, annak személyében.[79] A szolgabírák társaiként eljáró alispáni személyek esetében azonban ritkán említik a források az alispáni pecsétet. Sárosban 1523-ban Prócsi Gyármán Antal megyei jegyzőt küldték ki az alispán személyében Kálnási Simon szolgabíró társaként, ők magukkal vitték az alispáni pecsétet is.[80] Hasonlóképpen 1502-ben, amikor Abaúj megyében Szebenyei Bakó Tóbiás szolgabíróval Kércsi Fuló Balázs megyebéli nemest rendelték ki, ők is vitték magukkal az alispán törvényszéken használt pecsétjét.[81] A két kiküldött, úgy tűnik, együtt vitte magával a pecsétet, s nem az alispáni személy különleges feladata volt ez, Fulót nem is nevezik ekképpen. Zemplénben ráadásul 1469-ben, amikor a szolgabírák nevében kiküldött megyei embereknél megemlítik, hogy azok pecsétjeivel jártak el, addig a velük együtt, az ispán személyében kirendelt Nátafalvi Csontos Rénold esetében már nem jegyeztek fel ilyesmit.[82] Sőt, Sáros megyéből 1502-ből arra is van adat, hogy a

[73] Adamček – Kampuš 1976: 163, 174.
[74] MNL OL DL 82154. – A Jagelló-kori adószedéssel kapcsolatos kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.
[75] MNL OL E 158 50. köt. 9, 82. (Veszprém), 52. köt. 90, 236–237. (Zala).
[76] Kádas 2020: 38–39.
[77] MNL OL DL 69584.
[78] MNL OL DF 272588; DL 85127, 84179.
[79] MNL OL DL 85186.
[80] MNL OL DL 64566.
[81] MNL OL DL 86033.
[82] MNL OL DL 31915.

szolgabíró egymagában eljárva vitte magával az alispáni pecsétet.[83] Hasonló a későbbiekben is előfordult, 1564-ben például Salgói Nagy Ferenc szolgabíró által tiltották el az alispáni pecséttel Harsági Farkas Wolfgangot.[84] Borsodban pedig egy 1520. évi vizsgálati beszámolóból derül fény arra, hogy az alperest az egyik tanú korábban már eltiltotta az alispáni pecséttel.[85]

A kérdés tisztázásában Zemplén megye 16. század közepi jegyzőkönyvei szolgálnak segítségül. Ezekben is gyakran olvashatunk arról, hogy egyes ügyekben a panaszos fél a szolgabíró és esküdt mellett vagy akár azokon kívül az alispán pecsétjét is kérhette.[86] 1558-ban például Gyulafi Fruzsina asszony és Eszéki György kérték el az alispán pecsétjét a köztük vitás Őrmező birtoklásával kapcsolatos vallomásukhoz.[87] Az alispáni pecsétet a szolgabíró is elkérhette,[88] hasonlóan ahogy Sárosban. A pecséttel intézkedő személy az alispánt is képviselte, amire jó példa Görbe Vince ügye 1560-ból. Görbe maga is elkérte az alispán pecsétjét, ám vita adódott abból, hogy ez tanúvallatás végzéséhez kellett-e neki, vagy hogy az *ispán személyében* eltiltsa vele Kázméri Lajost.[89]

Az alispáni pecséttel tehát az alispán személyében jártak el, a szolgabíróval együtt kiküldött *alispáni személy* feladata azonban, úgy tűnik, nem feltétlenül a „pecséthordozás" volt, mint láttuk, ezt egy szolgabíró vagy más megyebéli nemes is megtehette. Az elnevezésre talán Ung megye 1526. évi kiadványai nyújtanak további fogódzót. Mindkettőben Pinkóci Bertalant rendelte ki a megye, az egyik alkalommal az alispán küldte ki alispáni személyként, aki visszatérve neki jelentett, melyet az alispán tárt a sedria elé.[90] A másik esetben nincs efféle formula, de a törvényszéken a megye nemesei közül állt fel Pinkóci, s beszámolt arról, hogy mi történt abban ügyben, amely miatt az alispán rendeléséből és parancsára kiszállt Őrre.[91] Pinkóci tehát ugyanúgy az alispántól kapott megbízást a kiszállására, ahogy kezdetben a Pálóciak familiárisai. Mindazonáltal ő magában intézkedett, mint a fentebb említett pecsétes emberek. 1510-ben azonban a szintén Ung megyei Tarnóci Lázár kiküldetése esetében – aki egy szolgabíróhoz és egy szolgabírói emberhez társult – az „in persona comitis superintendens" kifejezés szerepel.[92] Ez alapján ő felügyelte az eljárást az ispán személyében. A *superintendens* kitétel azonban egyéb megyei emberek esetében is felbukkan Ungban: 1497-ben Pinkóci Jánost, míg 1505-ben Nyárádi János későbbi megyei jegyzőt ugyancsak ebbéli ellenőrzői feladatkörben küldte ki a megyei törvényszék két szolgabíró mellé, ám náluk nincs *in*

[83] MNL OL DL 70339.
[84] MNL OL E 148 a Fasc. 1571. no. 28.
[85] MNL OL DL 67529.
[86] Tóth 1990: 49, 50, 60, 225, 298, 299, 309, 488, 763, 808, 810, 824, 859, 967, 1086,1122. sz; Tóth 2001: 1340, 1359, 1508, 1559, 1622, 1813, 1886. sz.
[87] Tóth 1990: 71. sz.
[88] Tóth 1990: 221. sz.
[89] Tóth 1990: 1109. sz, „personam (!) comitis", ZVM I. 157.
[90] MNL OL DF 284563.
[91] MNL OL DL 24272.
[92] MNL OL DL 67186.

persona (vice)comitis kitétel.[93] Ennek ellenére efféle ellenőrző szerep az ispáni személyeknél is feltételezhető, az ő jelenlétük nagyobb bizonyosságot adhatott az alispán, illetve a megyei közösség számára.

Az alispáni személyek és az esküdtek

A Sáros megyei elemzésem alapján úgy tűnik, hogy legkésőbb a Jagelló-korra az *in persona (vice)comitis* kiküldöttek mögött tetten érhetők a megyei működésben aktívabb szerepet vállaló nemesség tagjai. Nem feltétlenül a csak a helyismerete miatt kijelölt, éppen a sedrián tartózkodó nemesekről van szó esetükben (bár ilyenek is lehettek közöttük), hanem inkább egy megyei közéletben részt vevő nemesi körről. E kiküldöttek többnyire a szolgabírákkal azonos családokból származtak, sőt korábbi, illetve későbbi szolgabírákat is megtalálunk sorukban. Egyfajta átjárhatóság is tapasztalható. Ugyancsak megfigyelhető hasonló az 1486–1492 között létező esküdti hivatal betöltői kapcsán, illetve a megyei jegyző, Prócsi Gyármán Antal is szerepel ezzel a formulával. Sőt, olyan, később jelentősebb megyei karriert befutó személyek is kimutathatók (al) ispáni személyként, mint a későbbi alispán Varjúfalvi Varjú János, a későbbi megyei követ Füssi János vagy az előbb megyei kapitányságot, majd Mohács után ispáni hivatalt is betöltő Harsági Farkas László.[94]

Mi a helyzet a többi megyében? A Jagelló-kori Ung megyei ispáni személyek esetében annyi állítható, hogy általában a szolgabírákkal azonos rokonságokból származtak (Pinkóci, Tarnóci), ámbár az 1497-ben a szolgabírák mellé *superintendens*ként kiküldött Pinkóci János maga is szolgabíró volt korábban és a későbbiekben is.[95] Az 1541-ben ispáni emberként eljáró Monyorósi Gergely pedig feltehetőleg azonos azzal a Monyorósi Tompa Gergellyel, aki később is kiküldöttként bukkan fel, csak épp efféle kitétel nélkül, s 1539-ben szolgabírói hivatalt is elláthatott Ungban.[96] Zemplén, Gömör és Szepes esetében is tetten érhető, hogy korábbi szolgabírák (Zemplénben Zádorházi László, Kisrozvágyi Szúti János, Rozvágyi Antal, Gömörben Mihályfalvi László, míg Szepesben Körtvélyesi Jakab) ispáni személyként bukkannak fel kiküldetések során, Borsodban pedig Mátyus Benedek előbb ispáni személyként, majd szolgabíróként tűnik elénk.[97] Zemplén megyében találunk átfedéseket az 1486–1492 között működő esküdtekkel is.[98]

[93] MNL OL DF 234567; MNL OL DL 73429.

[94] Kádas 2020: 77–78.

[95] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 307–308.

[96] MNL OL P 80 1. 1539. no. 1; MNL OL E 148 a Fasc. 449. no. 28.

[97] Lásd *Függelék*, illetve C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 108–111. (Gömör), 261–263. (Szepes), 374–379. (Zemplén). Talán a szepesi Krompachi Miklós is ide sorolható, ám az 1462-ben szolgabíró és az 1507-ben ispáni ember két különböző Miklós is lehet.

[98] Lásd *Függelék*, illetve C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 379–381.

Tehetősebb, középbirtokos családok is akadnak a sorban, Zemplénben a Csicseri Orosz, Csebi, Butkai, Rákóci és Zbugyai famíliák tagjai közül egyaránt kerültek ki ispáni kiküldöttek, de ide sorolhatjuk az Ung megyében 1531-ben eljáró Sztritei Györgyöt is.[99]

Abaúj esete külön szót igényel. Itt a 15. század második felében a szolgabírákkal együtt kiküldött személyekre leginkább csak *nobilis conprovincialis*ként utaltak.[100] Ezen megyei emberek között is találunk azonban olyan személyeket, akik szorosabb kapcsolatot ápoltak a megyei hatósággal. Ilyen például Szendi István és Szebenyei Bakó Tóbiás. Szendi az 1480-as években, illetve az 1490-es évek elején viselt szolgabírói hivatalt. 1489-ben nemesi esküdtté is választották,[101] 1498-ban „alispánhelyettes" volt, vagy pontosabban egy helyszíni vizsgálat során az alispán bírói *vicegerens*ének nevezték meg.[102] A következő évben pedig mint „megyebéli nemes" küldték ki vizsgálódni a szolgabírákkal.[103] Bakó Tóbiás esete hasonló. Őt is nemesi esküdtté választották 1490-ben,[104] 1492-ben „megyebéli nemesként" járt el egy vizsgálat során, majd 1495-ben alispáni *vicegerens*ként említik.[105] Az 1500-as évek elején szolgabírói hivatalt is viselt.[106] Megemlíthetjük Kányi Andrást is, aki 1488-ban még választott megyei esküdt volt, az intézmény eltörlését követően, 1492-ben már csupán megyebéli nemesként szállt ki.[107] Ungban Nyárádi János deákról is elmondható, hogy míg 1504-ben ispáni személynek nevezik, a következőben viszont csak megyebéli nemes és *superintendens*.[108]

A fentiek alapján a 15. század végére a szolgabírói kar mellett megfogható egy aktívabb nemesi réteg korábbi és „potenciális" szolgabírákból. Feltehetően ők lehetettek bírótársak is a sedrián, s kiküldöttként is jelölték őket a szolgabírák társaként, akár ispáni személyként, akár egyszerű megyebéli nemesként. Az abaúji alispáni *vicegerens*ek is ehhez a csoporthoz tartoztak, ahogyan a 15. század végi helyszínen eljáró sárosi *vicecomes*ek is. Az is feltételezhető, hogy az efféle „alispánhelyetteseket" már a sedria választotta ki, akár eseti feladatok elvégzésére is.[109] Egy olyan korszakban, amikor a megyei nemesség fontos követelése, hogy az alispánok választásába is beleszóljanak,[110] még inkább elképzelhető, hogy annak helyszíni képviselőjét saját kebelükből válasszák. A más területekről származó adatok esetében is ez a nemesi csoport fogható meg. A nyitrai Köröskényi Mihályt a kiküldetését követően esküdtté választották, míg az egyik

[99] MNL OL P 608 1. 1531. no. 2.
[100] Például MNL OL DL 45500, 83807, 88597, 88614, 45780, 46494, 75952, 75953, 85171, 21204; MNL OL DF 233012, 233009, 233011, 265417.
[101] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 23–24, 28.
[102] MNL OL DF 269928.
[103] MNL OL DL 75952, 75953.
[104] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 28.
[105] MNL OL DF 233017.
[106] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 25.
[107] MNL OL DF 233012; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 27.
[108] MNL DL 21275, 73429.
[109] Kádas 2020: 62.
[110] Neumann 2021: 107–108.

varasdi alispánhelyettes, Konszkai Péter később megyei jegyző lett.[111] Zalában 1536-ban a két alispán, Pölöskei Ördög László és Hosszútóti Miklós saját *vicecomes*eikként nevezik meg Bebesi Bertalant és Gyömörei Kelement.[112] Bebesi (már amennyiben ugyanazon Bertalanról van szó) a későbbiekben szolgabírói tisztséget is viselt,[113] mindazonáltal kapcsolatba hozható Ördög László alispánnal is.[114]

Feltehetően ehhez a csoporthoz tartozhattak a szolgabírák személyében kiküldött nemesek is. Az 1510-ben Ung megyében Helmeci János szolgabíró személyében eljáró Fekesházi János egy évvel korábban még szolgabíró volt, az 1469-ben Zemplénben szolgabírói személyként említett Kamonyai Gergely pedig 1497-ben töltötte be maga is a hivatalt.[115] Abaújban is előfordult a szolgabírák efféle képviselte, alaposabb elemzéshez azonban szórványosak ezek az adatok. Amit viszont meg kell jegyeznünk, hogy Zemplén megyének az 1550-es évek végéről, 1560-as évek elejéről származó jegyzőkönyveiben arra is találunk adatot, hogy valamely megyei esküdt járt el egy szolgabíró személyében.[116] Máshol az alszolgabírói tisztség fejlődhetett ki hasonló előzményekből.[117]

Az alispáni személyek feladatait az 1550-es évek közepétől a szolgabíró társaiként az esküdt nemesek vették át. Az 1550-es évek elején még megtaláljuk az ispáni személyként eljáró kiküldötteket,[118] annak ellenére is, hogy a megyei kiadványok a sedria kapcsán már ekkor is egyre többször tesznek említést az esküdt ülnöktársakról. A váltás az évtized második felére már úgy tűnik, megtörtént.[119] Az alispáni személy feladatkörének 1555 utáni gyors eltűnése minden bizonnyal annak köszönhető, hogy feloldódott az esküdt ülnöki tevékenységben. E folyamatban vélhetően az 1540-es évek végének, 1550-es évek elejének törvényei – s különösen is az 1550. évi – is szerepet játszottak, melyek szabályozták az esküdti tevékenységet is.[120]

A megyei esküdti intézmény kialakulásának és megszilárdulásának egy különleges időszaka a Jagelló-kor, illetve az 1550-ig terjedő évek. Az 1486. évi nagydekrétum által létrehozott választott nemesi esküdti tisztséget ugyan 1492-ben megszüntették, de úgy tűnik, hogy a hivatalos felszámolása ellenére is megmaradhatott valamilyen esküdtszerű

[111] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 177, 326.
[112] MNL OL E 158 52. köt. 236–237.
[113] Például MNL OL P 430 1. 1558. no. 3; MNL OL P 235 1. no. 252. b-5; MNL OL P 235 1. no. 252. b-10; MNL OL P 235 1. no. 277. a.
[114] Bilkei 2008: 468. sz.
[115] C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 308, 378.
[116] Tóth 1990: 389, 565. sz; Tóth 2001: 1258, 1556, 1700. sz. – Sőt, 1562-ben az esküdt személyében (in persona iurati) járt el Cselei János. ZVM I. 313.
[117] Kádas 2025: 199–201.
[118] Lásd *Függelék*.
[119] Például MNL OL E 148 a Fasc. 807. no. 31. (Sztritei Miklós, Ung), Fasc. 1748. no. 36. (Besenyei Gergely, Zemplén), MNL OL P 608 1. 1557. no. 6. (Csuda György, Sáros), AMK AS K 7–8. (Fuló Imre, Abaúj), K 8 (Fancsali István, Abaúj), MNL OL P 1826 Fasc. 73. no. 1. (Pöresi Jó Benedek, Borsod).
[120] CHJ 174–175. (1546. 32. tc.), 240–241. (1548. 42. tc.), 244–245. (1548. 50. tc.), 270–271. (1550. 24–25. tc.), 276–279. (1550. 37–38. tc.) 292–295. (1550. 67. tc.), 344–345. (1553. 13. tc.), 408–409. (1556. 28. tc.), 411–412. (1556. 30. tc.) Vö. Kádas 2025: 204.

csoport bizonyos megyékben.[121] Sőt, Neumann Tibor Nyitra megyében 1515-ből adatolt királyi emberként eljáró esküdt nemest is.[122] Az 1486-os esküdtek ugyanis a királyi emberi feladatokat is átvették, a törvény ezt is a megyei hatósághoz kötötte.[123] S bár ezt a rendelkezést eltörölték, a Jagelló-korban Sáros megye esetében is megfigyelhető, hogy a megyei hatóság tagjai gyakran tűnnek fel királyi emberi minőségben.[124] Ugyancsak meg kell jegyeznünk, hogy Abaúj megyében 1519-től a megyei törvényszék munkájában már kimutathatók az esküdt ülnökök.[125] Az 1530-as, 1540-es években a térség többi megyéjének okleveleiben is egyre gyakrabban felbukkan az esküdt ülnökökkel való tárgyalás említése, akik a későbbiekben lassan az intitulációba is bekerültek.[126] A sedriai ülnöktársak mellett a kora újkorban kiforrott esküdti tisztség fontos előzményének számítottak a gonosztevők felkutatására szintén a Jagelló-korban kialakuló cirkálás eljárásához választott esküdtek is.[127]

Sáros, Szepes, Gömör és Borsod megyékben éppen a Jagellók korában terjedt el a *persona vicecomitis* feladatkör, s Abaúj megyében is ekkortól szilárdult meg az 1460-as évekbeli rövid jelenlétét követően. Az alispáni személyek a sedriai vizsgálatok során lényegében azonos feladatot láttak el a szolgabírák kísérőiként, mint az esküdtek. Ung és Zemplén megyében ellenben e feladatkör jócskán megelőzte az 1486. évi törvényt, ott talán a *comitis/vicecomitis* váltás kapcsán sejthetünk valamiféle bizonytalan kapcsolatot. Az 1440-es években megjelenő ispáni személyek esetében meg kell azonban említenünk az 1444. évi X. törvénycikket, amikor először próbálkoztak megyei esküdti hivatal létrehozásával.[128]

Óvatosan felvethető, hogy a Jagelló-kori *in persona vicecomitis* kiküldöttek esetében már egy kezdetleges esküdt ülnöki kör érhető tetten, őket bízhatták meg az egyes eseti kiküldetések során is. Hasonló figyelhető meg a megyei jegyzők esetében. Sáros megyében Prócsi Gyármán Antal jegyzőt is *in persona (vice)comitis* küldték ki, míg Abaúj megyében az 1550-es években is előfordult, hogy a jegyzőt, Szegedi Máté deákot rendelték a szolgabírák mellé, 1552-ben például az *in persona comitis* formula nélkül, 1553-ban pedig azzal együtt.[129] Ung megye esetében is elképzelhető hasonló, bár nem tudjuk, hogy Nyárádi János deák már a kiküldöttsége idején is viselte-e a jegyzői

[121] Neumann 2005: 287–288; Kádas 2025: 202–203.
[122] Neumann 2005: 288.
[123] Neumann 2005: 264–267.
[124] Kádas 2020: 222–224.
[125] „nonnulis nobilibus iuratis videlicet et assessoribus istius comitatus" – MNL OL DL 84140. Vö. Kádas 2020: 66.
[126] Például: Sáros: MNL OL P 346 1534. no. 1, 1536. no. 3, 1550. no. 2. (Ezúton köszönöm Borbás Benjámin segítségét.), Gömör: MNL OL E 148 a Fasc. 1741. no. 28, Fasc. 1035. no. 77; MNL OL P 1833 4. no. 3; Zemplén: MNL OL P 608. 1. 1546. no. 3; Ung: MNL OL P 644 1. no. 47; MNL OL P 644 1. no. 63, 64.
[127] Rácz 2023: 116–117; Kádas 2025: 202–206.
[128] Erre részletesen lásd Kádas 2015b: 45–49.
[129] MNL OL E 148 a Fasc. 550. no. 28; Fasc. 471. no. 9; MNL OL P 72 Fasc. 52. no. 8. – 1558-ban Bölzsei Mihály jegyzőt is kiküldték szolgabíróval és esküdttel. AMK AS K no. 7–8.

hivatalát, vagy sem, az ugyanis csak későbbről adatolható biztosan.[130] A jegyző eleinte ugyan az ispán alkalmazásában állt, a késő középkorban viszont már a megye jegyzőjévé vált, s a fizetéséről különadókkal gondoskodtak.[131] Hasonlóképp válhattak a kiküldöttek az ispán familiárisaiból a megyei nemesség tanúbizonyságaivá?

A 16. század közepi megyei esküdtekre is kiváló forrást nyújtanak Zemplén megye jegyzőkönyvei, melyek már 1558-tól kezdve tartalmaznak adatokat. A legkorábbi jegyzőkönyvbejegyzésekben gyakran olvashatunk arról, hogy a megye hatósága előtt megjelenők egy szolgabíró és egy (vagy több) esküdt kiküldését kérték például bizonyos malomrész, szántóföld, erdő, szőlő, illetve ingóságok visszavételéhez,[132] de leginkább az 1550-es törvénynek megfelelően szökött jobbágy visszakövetelésére.[133] A megye által saját hatáskörben végzett vizsgálatok lebonyolítása hasonló módon zajlott.[134] Jó néhány zempléni esküdt nevét is ismerjük. Az 1550-es végén az esküdtek között több olyan famíliával (Abonyi, Kamonyai, Deregnyői, Vékei, Butkai, Rákóci, Csapi) találkozunk, melyekből korábban is választott a megye kiküldöttet, az (al)ispán személyében.[135] 1559-ből ráadásul az esküdtek megválasztására is maradt fenn adat, eszerint a járások is szerepet játszottak ebben.[136] Érdekes bepillantást enged a tisztségviselésbe Bacskai Ferenc esküdt ügye is, aki 1559 nyarán le akarta tenni az esküdti hivatalt, amelyet állítása szerint csaknem hat éve töltött be (tehát 1553-tól). A megye azonban ezt nem fogadta el arra hivatkozva, hogy nemrég választották meg és eskették fel.[137] Ez az ügy az esküdtek hosszú hivatalviselésére és gyakori tisztújításra utal.

Az 1550-es évek megyei okleveleiben szereplő kiküldött esküdtek személye szintén összevethető a *persona (vice)comitis*ként említettekkel, részben azokból a családokból kerültek ki.[138] Az *in persona (vice)comitis* kiküldöttek és az esküdtek közötti kapcsolatot néhány további 16. század közepéről származó adat is erősíti. 1544-ben az Ung megyei Mogyorósi Gergely alispáni személy kiküldése esetében megjegyezték, hogy választott (electus),[139] 1554-ben pedig, amikor Sáros megyében Kendi Gergely szolgabíró társaként Csuda Bálintot küldték ki alispáni személyként, őt már egyben esküdtnek is nevezték.[140] Abaúj megyében is hasonlóképp gondolkoztak, 1553-ban úgy fogalmaztak, hogy a

[130] MNL OL DL 21275; C. Tóth – Horváth – Neumann – Pálosfalvi – W. Kovács 2017: 309.
[131] Föglein 1936: 149–155; Kádas 2025: 219.
[132] Tóth 1990: 69, 272, 290, 369, 371, 372, 460, 461. sz. stb.
[133] Tóth 1990: 189, 90, 163, 277, 278, 297, 298, 308, 332. sz. stb.
[134] Tóth 1990: 112, 859, 860, 880. sz.
[135] Tóth 1990: 610. sz; ZVM I. 610. Vö. Tóth 1990: 224.
[136] Tóth 1990: 55. sz. – A regesztákban többször olvasható a szolgabíró és „esküdtje" szófordulat, az eredeti bejegyzésekben viszont nincs birtokviszony a két tisztségviselő között. Például Tóth 1990: 278. sz; ZVM I. 58; 1559: Tóth 1990: 338–339. sz. ZVM I. 58; Tóth 1990: 349. sz. ZVM I. 59; Tóth 1990: 410. sz; ZVM I. 68; Tóth 1990: 645. sz; ZVM I. 100. stb.
[137] Tóth 1990: 340–341. sz.
[138] Lásd *119. jegyzet.*
[139] MNL OL E 148 a Fasc. 1692. no. 11. Korábban is kiválasztották persze a kiküldöttet (például MNL OL DL 47476.), itt azonban mintha már többről lenne szó.
[140] MNL OL E 148 a Fasc. 367. no. 21.

szolgabírót és az ispán személyében egy esküdtet küldenek. Ez utóbbi végül a jegyző lett.[141] Ezek az adatok ékesen mutatják a folyamatot, ahogy az alispáni személy korábbi feladatkörét az esküdtek veszik át. Igaz, ez esetben sem lehet megfeledkezni a helyi sajátosságokról sem, például a dél-alföldi Valkó megyében már 1525-ben is esküdteket küldtek ki a szolgabírákkal vizsgálódni.[142]

Összegzés

A kutatás jelen állapota szerint a 1440-es évek közepén Ung megyében jelent meg a megyei kiküldöttek esetében az *in persona comitis* formula, mely az ispán különleges megbízottjaira utalt helyszíni vizsgálat során. Ezek az első ungi ispáni személyek a megye élén álló Pálóciak vezető familiárisai voltak. A kifejezés és az ispáni személyek kiküldésének gyakorlata hamar megjelent Zemplénben is, s a két megyében lényegében végig kimutatható a késő középkorban, illetve a Mohácsot követő évtizedekben. Abaúj, Sáros és Szepes megyékben a 15. század második felében ugyancsak találunk ispáni kiküldötteket, ám ezeket különféle megnevezéssel illették. A Jagelló-korra azonban a régió megyéiben (Ung, Zemplén, Sáros, Szepes, Abaúj, Gömör és Borsod) már egységesen elterjedt az *in persona (vice)comitis* kifejezés a szolgabírákkal kiküldött alispáni emberek esetében, mindazonáltal a szolgabírák továbbra is eljárhattak magukban, illetve egyéb megyei emberekkel.

Az alispáni személyi megbízás lényegében az alispán helyszíni képviseletét jelentette az egyes vizsgálatok során, segítette s egyben ellenőrizte is a szolgabíró munkáját. Jelentős különbség azonban nem mutatható ki az ispáni személyek és más megyei emberek között. Bár az első ispáni személyek az ispáni famíliából kerültek ki, később ez a feladatkör már inkább sedriai választáshoz kötődhetett. Legkésőbb a Jagellók korára (de már korábban is) a feladatkörben több olyan személy kimutatható, akik korábban már szolgabírói, esküdti feladatokat láttak el, vagy éppen „potenciális" megyei tisztségviselőként jöhettek számításba. Elképzelhető, hogy már ekkor létezett egy esküdtszerű csoport a hagyományos tisztikar segítésére. Az alispáni személyek az 1550-es évek közepéig mutathatók ki, azt követően már az esküdtek jártak el a szolgabírák társaiként helyszíni vizsgálatok során. Az is nyomon követhető, ahogy az esküdtek átvették az ispán képviseletét ezen esetekben.

[141] MNL OL E 148 a Fasc. 471. no. 9; MNL OL P 72 52. no. 8.
[142] MNL OL DF 285362, 285363.

Függelék

Az alábbi táblázat az ispán vagy alispán megbízásából, annak személyében, helyetteseként, illetve az alispáni pecséttel kiküldött megyei embereket tartalmazza (egyéb megyei embereket nem). Az egyes kiküldöttekre alkalmazott formulák esetében a „nobilem conprovincialis", „hominem vicecomitis" stb. alakokat alanyesetben vettem fel. A jelzetek rövidítve szerepelnek, a nem az MNL OL állományába tartozókat dőlten szedtem. A táblázat az eddigi gyűjtést öleli fel, még valószínűleg bővíthető és bővítendő további adatokkal.

Év	Név	Megnevezés	Jelzet
		UNG	
1445	Veres László, Dacsó György, Dobó Domokos, Bajánházi Miklós	in persona dictorum comitum	DL 31520.
1445	Lack Jakab	subvicecomes	DL 31358.
1448	Bajánházi Miklós	homo in persona comitis	DL 31574.
1449	Csicseri Zsigmond	nobliis provencialis in persona comitis	DL 32150.
1460	Veskóci Guta János	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 31736.
1480	Guta János	noster conprovincialis in persona comitis	DL 18374.
1494	Kaponyás Mihály	in persona comitis	DL 20231.
1504	Nyárádi János deák	in persona comitis	DL 21275.
1510	Tarnóci Lázár	in persona vicecomitis superintendens	DL 67186.
1522	Tarnóci Gáspár és Pinkóci István	in persona vicecomitis	DL 47476.
1526	Pinkóci Bertalan	in persona vicecomitis; vicecomes	DF 284563.
1526	Pinkóci Bertalan	iuxta destinationem et comissionem iamfati vicecomitis	DL 24272.
1531	Sztritei György	in vicecomitis persona	P 608 1. 1531. no. 2.
1544	Monyorósi Gergely	in dicti domini vicecomitis persona electus	E 148 a Fasc. 1692. no. 11.
1545	Korcsvai Bölzsei Gergely	in domini vicecomitis persona	ŠAP Uz, Fasc. CXXXIII. No. 16.
é. n.	Tarnóci Lázár	in persona vicecomitis	P 96 1. 16. sz. no. 29.

ZEMPLÉN			
1448	Vékei Gál	nobilis vir in persona comitis	DF 234293.
1453	Kamonyai Péter	in persona comitis nobilis conprovincialis	DL 31643.
1455	Deregnyői Besenyő János	in persona comitis	DL 66942.
1460	Pelejtei Gergely és Nagyazari György	nobiles conprovinciales, nostris in personis	DF 284190.
1462	Kamonyai Miklós	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 66995.
1463	Tamásfalvi Péter	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 84972.
1466	Zbugyai Sandrin	nobilis conprovincialis in persona comitis	DF 266289.
1466	Butkai János és Frank	nobiles conprovinciales in personis comitum	DF 268436.
1467	Butkai István	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 31888.
1467	Butkai László és István	nobiles conprovinciales in personis comitum	DL 31890.
1469	Nátafalvi Csontos Rénold	nobilis conprovincialis, in persona comitis	DL 31915.
1475	Csebi Lőrinc	in comitis persona	DL 85057, 85058.
1486	Újfalusi László és Mihály	in vicecomitum personis	DL 85122.
1487	Komjáti Kelemen	mediante sigillo dicti vicecomitis	DL 85127.
1494	Kisrozványi Szúti János	nobilis conprovincialis, in persona vicecomitis	DL 20221.
1494	Ragályi Balázs	in persona vicecomitis	DL 32019.
1495	Csebi János	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 67135.
1497	Gatályi Gáspár	in personis vicecomitis (nobilis conprovincialis)	DL 67144.
1498	Zádorházi László	nobilis conprovincialis in persona comitis	DL 85162.

1508	Rozvágyi Antal	pro homine et in persona vicecomitis	DF 234613.
1509	Nátafalvi Imre	in persona ipsius actoris [=vicecomitis], tamquam homo vicecomitis cum sigillo suo...	DL 85186.
1509	Csicseri Orosz Tamás	in persona vicecomitis	DF 224697.
1519	Rákóci László	in persona comitis	DL 105124.
1543	N.	persona vicecomitis	E 148 a Fasc. 1566. no. 25.
1546	Azari Lénárd és Nagy Jakab gálszécsi officiális	in iudlium et vicecomitis personis	P 608 1. 1546. no. 3.
1549	Abonyi János	vicecomitis persona	E 148 a Fasc. 1567. no. 28.
ABAÚJ			
1469	Papi Kelemen	vicecomitis in personis	DL 16866.
1470	Kinizsi Antal	in persona comitis	DL 88491.
1485	Kéri Ramocsa Péter	in iudicatu vicegerens noster	DL 107339.
1489	Bölzsei Benedek	nomine et in persona vicecomitis	DL 102926.
1495	Szebenyei Bakó Tóbiás	in iudicatu vicegerens noster	DF 233017.
1495	Szebenyei Bakó Tóbiás	in iudicatu vicegerens noster	DF 251363, 251359.
1498	Szendi István	in iudicatu vicegerens noster	DF 269928.
1520	Szakolyi Lőrinc	in nostri vicecomitis persona	DF 269544.
1524	Szentgyörgykinizsi Szabói István	cum sigillo ipsius vicecomitis nostri	DL 84179.
1525	Kupai Antal	in comitis personis	DL 24182.
1526	Bernátfalvi Bernát	in comitis personis	DF 210857.
1544	Vatai Ferenc	in comitis	E 148 a Fasc. 936. no. 22.
16. sz.	Uza Benedek	in comitis	P 69 1. 16. sz. no. 3.
1552	Gecsei András	in comitis	E 148 a Fasc. 550. no. 28.
1553	Cékei Mihály	in comitis	P 11 XIII. SubAV no. 141/3
1553	Máté megyei jegyző	in persona comitis	E 148 a Fasc. 471. no. 9; P 72 52. no. 8.

SÁROS			
1474	Nyomárkai Benedek	vicecomes	DF 228886.
1474	Lucskai Miklós	vicecomes	DF 228888.
1474	Lucskai Miklós	vicecomes	DL 71756.
1478	Varjúfalvi Pál	nostris in personis unus vicecomes	DF 285923.
1486	Szerencsi Gergely	vicecomes	DL 95227.
1489	Gombosfalvi Gombos Egyed	vicecomes	DL 102926.
1505	Rákosi Gombos Lőrinc	vicecomes	DF 216770.
1506	Varjúfalvi Varjú János	in persona comitis	DL 69170.
1507	Enyickei Gergely	in persona comitis	DF 229285.
1507	Enyickei János	in persona comitis	DF 270892.
1507	Varjúfalvi Varjú János	in persona comitis	DL 69171.
1507	Harsági Farkas László	in persona comitis	DL 57854.
1507	Raszlavicai Mihály	homo vicecomitis	DF 250511.
1508	Terjékfalvi Terjék Mihály	in persona vicecomitis	DL 57868.
1508	Terjékfalvi Terjék Mihály	in persona comitis	DF 229325.
1510	Terjékfalvi Terjék Mihály	homo vicecomitis	DL 102933.
1511	Enyickei Zsigmond	in persona vicecomitis	DF 229402.
1515	Kellemesi Ferenc	in persona vicecomitis	DF 229494.
1516	Terjékfalvi Mihály	in persona vicecomitum	DL 57916.
1517	Kendi Mihály	in persona vicecomitum	DF 270997.
1518	Ásgúti Illés	in persona comitis	DL 67198.
1520	Prócsi Gyármán János	in persona vicecomitis	DF 217891.
1522	Prócsi Gyármán Antal	in persona vicecomitis	DL 64560.
1522	Szakolyi Benedek	in persona vicecomitis	DL 23649.
1522	Füssi János	in persona comitis	DL 23300.
1523	Prócsi Gyármán Antal	in persona vicecomitis	DL 64566.
1523	Kendi György	in persona vicecomitis	DF 229702.
1524	Prócsi Gyármán Antal	in persona vicecomitis	DL 64589.
1525	Balpataki György és Raszlavicai Balázs	in persona comitis	DF 218382, 218381, 218379.
1525	Kellemesi Ferenc	in persona vicecomitis	DL 64618.
1526	N.	comitis persona	ŠAP MP Sign. 5474, 5475, 5477.

1526	Balpataki György	in persona vicecomitis	DL 64620., DL 57965.
1534	Kükemezei Balázs	in persona comitis	P 96 1. 1534. no. 2.
1540	Enyickei Sató Imre	in comitis persona	P 96 1. 1540. no. 1.
1546	N.	in personis comitis	P 11 XIII. SubAV no. 17. a
1546	Roskoványi Ferenc	in comitis persona	P 52 A 1. 1546. no. 3.
1548	Roskoványi Granchy Tamás	in comitis personis	P 52 A 1548. no. 2.
1549	Kellemesi Ferenc	in persona comitis	P 608 1. 1549. no. 11.
1549	Kakasfalvi Csuda Bálint	in comitis persona	P 608 1. 1549. no. 17., és 1549. no. 35.
1551	Ternyei Lipolt György	in persona vicecomitis	P 608 1. 1551. no. 40.
1551	Gyármán Kristóf	in vicecomitis persona	P 608 1. 1551. no. 36.
1551	Kükemezei Gergely	in persona vicecomitis	P 608 1. 1551. no. 22.
1552	Trocsányi Péter	in comitis persona	P 608 1. 1552. no. 3.
1552	Kükemezei Gergely	in comitis persona	E 554 1552. VII. 14.
1554	Kakasfalvi Csuda Bálint	iuratus in persona vicecomitis	E 148 a Fasc. 367. no. 21.
SZEPES			
1451	Nagy Pál	homo vicecomitis	DF 281470.
1479	Rohodi István	notarius prefati spectabilis et magnifici domini Emerici comitis	DF 264512.
1479	Görgei Miklós	homo specialis dicti domini comitis	DF 272245.
1483	András szepesi várnagy	homo vicecomitis	DL 63867.
1484	Aranyasi Csudak János	mediante sigillo nobilis Ladislai de Felfalu vicecomitis	DF 272588.
1507	Krompachi Miklós	in persona comitis	DL 84048.
1512	Ábrámfalvi Sáska János	in persona comitis	DF 281621.
1513	Granci Kolin László	in persona comitis	DL 26727.
1513	Granci Kolin László	in persona comitis	DL 26725.
1513	Körtvélyesi Jakab	in persona comitis	DL 63887.
1522	Svábi Gáspár	in persona comitis	DF 244281.
1542	Rétkei Mátyás	in persona comitis	P 540 II. 1/A 1542.
1543	Tőkei Gergely	frater noster, homo comitis	P491 I. no. 239, 240/a

1543	Görgei Gáspár	frater noster, in persona comitis	P491 I. no. 240.
GÖMÖR			
1496	Sőregi László	in persona vicecomitum	DL 93661.
1512	Mihályfalvai Füzesi László, Csoltói László, Uraji Bolki Ferenc	in personis vicecomitum	DF 269914.
1521	Csenteházi Boza Simon	in persona nostra scilicet vicecomitum	DL 86093.
1524	Kisfaludi Tar György	mediante sigillo nostro vicecomitum	DL 69584.
1533	Zabari Balázs és Cikóházi Cikó Pál	in persona nostra videlicet vicecomitum	E 148 a Fasc. 734. no. 12.
1536	Ablonci Mihály	in comitis persona	E 148 a Fasc. 1741. no. 28.
BORSOD			
1519	Mátyus Benedek	nostri scilicet vicecomitis in persona	DL 67523.
1520	Lökös Pál	tamquam persona comitis	DL 67529.
1520	Berentei Ferenc	tamquam persona comitis	DL 47390.
1520	Lökös Pál	tamquam persona vicecomitis	DL 67527.
1522	Szalontai Bozás Damján	tamquam persona comitis	DF 268696.
1522	Négyesi János	tamquam persona comitis	DL 47484.
1524	Kércsi Miklós	tamquam persona comitis	DF 268674.
MÁRAMAROS			
1528	Mercse István	persona vicecomitis	P 1960 24. no. 1.
NÓGRÁD			
1549	Mikótelki Pál	vice et in persona nostra vicecomitis	E 148 a Fasc. 1728. no. 51.
HEVES			
1552	Csiga János	persona vicecomitis nostri	P 52 A 1. 1552. no. 1.

Források

Archív Mesta Košice (AMK)
Archivum Secretum (AS)
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
DL Diplomatikai Levéltár
DF Diplomatikai Fényképgyűjtemény
E 148 Neo-regestrata acta (1527–1900)
E 158 Conscriptiones portarum (1529–1774)
E 544 Városi és kamarai iratok (1527–1894), Jankovich gyűjtemény
P 11 A Balassa család által lajstromozott iratok (1527–1833)
P 52 Berzeviczy család berzevicei ága (1527–1944)
P 69 brezoviczai Bugarin-Horváth család (1535–1975)
P 72 Csáky család, Kassai levéltár (1529–1860)
P 80 Csicsery család (1527–1799)
P 96 Dessewffy család margonyai ágának levéltára (1528–1898)
P 235 Gersei Pethő család (1528–1939)
P 346 Kapivári Kapy család (1526–1875)
P 430 Kisfaludy család ifjabb ága (1527–1864)
P 491 Máriássy család (1529–1893)
P 540 Petróczy család (1527–1931)
P 608 sóvári Soós család (1527–1928)
P 644 Sztáray család (1526–1834)
P 1826 kellemesi Melczer család levéltára, Családi iratok (1542–1872)
P 1833 Divényi család (1528–1794)
P 1960 A bethleni Bethlen család bethleni levéltára, Rokon és idegen családok (1527–1901)
Štátny Archív v Prešove (ŠAP)
Magistrát Prešov, Listy (MP)
Fond Uz z Uzovce (UZ)

Adamček, Josip – Kampuš, Ivan (Hgg.) 1976: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*. Zagreb.
Bilkei Irén 2008: *A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1545–1548*. Zalaegerszeg.
CJH = Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (ford.) – Márkus Dezső (szerk.): *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. 1526–1608. évi törvényczikkek*. Budapest,1899.
Kárffy Ödön 1901: Csicsery család levéltára. I–III. közlemény. *Magyar Történelmi Tár* (4. 2.) 2. 41–70., 223–238., 554–564., 4.

Kárffy Ödön 1902: Csicsery család levéltára. IV. közlemény. *Magyar Történelmi Tár* (4.3.) 58–80.
Tóth Péter 1990: *Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei (tartalmi kivonatok) I. 1558–1560.* Miskolc.
Tóth Péter 2001: *Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1561–1563.* Miskolc.
ZO = Áldásy Antal – Barabás Samu – Dőry Ferenc – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál – Nagy Imre – Nagy Iván –Véghely Dezső (szerk.) *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. I–XII.* Pest–Budapest, 1871–1931.
ZVM = Zemplén vármegye közgyűlése adatbázis https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/static/documents/testulet/varmegyek/Zemplen – utolsó letöltés 2026. március 30. A jegyzőkönyv eredeti őrzési helye: MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltár IV. 2001a. Közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek (1558–1786).

Hivatkozott irodalom

Dominkovits *Péter* 2005: A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója: a 17. századi magyar vármegye. *Századok* (139.) 855–888.
Engel Pál 1996: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* I–II. Budapest.
Engel Pál 1998: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében.* Budapest.
Engel Pál 1999: Királyi emberek Valkó megyében. *Mediaevalia Transilvanica* (3.) 71–88.
Engel Pál 2001: Középkori magyar genealógia. CD–ROM. Budapest. (digitálisan: https://adt.arcanum.com/hu/view/Engel_MoKozepkoriAdattara_Genealogia/ – utolsó letöltés: 2026. március 23.)
Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai 1526–1848.* Budapest.
Föglein Antal 1936: A vármegyei notárius. *Levéltári Közlemények* (14.) 149–171.
Gábor Gyula 1908: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt.* (Oklevelek alapján). Budapest.
Kádas István 2015: Megyei emberek az északkelet-magyarországi megyei oklevelekben. In: Gál Judit – Kádas István – Rózsa Márton – Tarján Eszter (szerk.): *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest, 107–122.
Kádas István 2015b: Sárvári László és az 1444. évi X. törvénycikk. In: Ternovácz Bálint (szerk.) *Opuscula historica I.* Budapest, 45–58.
Kádas István 2020: *A megye emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545).* Budapest.
Kádas István 2021: Csicseri Zsigmond és az Ung megyei adószedés (1448–1467). In: Germuska *Pál* – Ö. Kovács József (szerk.): *Adózás és adóelkerülés Magyarországon a 15–20. században.* Budapest, 15–39.

Kádas István 2025: *A középkori nemesi vármegye.* Budapest.
Maksay Ferenc 1990: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I–II.* Budapest.
Neumann Tibor 2005: Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében: 1486. évi 8. tc. végrehajtása. *Századok* (139) 261–289. https://doi.org/10.1016/B0-12-369397-7/00235-1
Neumann Tibor 2021: Alispánválasztás a középkor végi Magyarországon. *Századok* (155.) 99–134.
Rácz Balázs Viktor 2023: A cirkálás késő középkori előzményei. In: Rudolf Veronika – Hunyadi Sándor – Illés Kornél András (szerk.): *Micae Mediaevales XII. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest, 105–121.
C. Tóth Norbert 2008: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban.* Nyíregyháza.
C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.* Főpapok és bárók. Budapest.
C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András 2017: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.* Megyék. Budapest.